

**СЕКЦИЯ.САНОАТ ИҚТИСОДИЁТИ ВА МЕНЕЖМЕНТИНИНГ
ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МАСАЛАЛАРИ**

Хасанова Нигора Асқаровна

**САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ВА УНИ
БОШҚАРИШНИНГ АХАМИЯТИ**

Саноат корхоналарининг ривожланиши ва уларнинг такомиллашиш жараёнини таҳлил қилар эканмиз саноат инқилобининг дастлабки босқичи яъни, сув ғилдираги ёки буғ двигателидан бугунги Индустрия-4.0 давригача бўлган асосий босқични таҳлил қилиб ўтамиз. Яъни, ғилдирак ва двигиталнинг вужудга келиши билан бошланган инновацион жараёнлар инсон онги англамас даражада ривожланиб бормоқда. Буни саноат корхоналаридаги инновацион фаолиятнинг илгарилаб бораётган босқичларидан кўришимиз мумкин.

Иккинчи саноат инқилоби 19-аср охири ва 20-аср бошларида, тахминан 1870 йилдан Биринчи Жаҳон уруши бошлангунга қадар содир бўлди. Инновацион технологияларнинг пайдо бўлиши билан ажралиб турадиган биринчи инқилобдан фарқли ўлароқ, иккинчиси кўпроқ мавжуд техника ва воситаларни такомиллаштириш, уларнинг ўзаро таъсирини яхшилаш билан боғлиқ эди. Масалан, электр энергияси фабрикаларда сув ва буғ ўрнини асосий қувват манбаи сифатида эгаллади. Иккинчи саноат инқилоби, шунингдек, конвеернинг, унинг эҳтиёт қисмларининг ва улар билан биргаликда оммавий ишлаб чиқаришнинг бошланишини белгилаб берди.

Учинчи саноат инқилоби, биринчи сингари, янги ишлаб чиқилган технологияларни жорий этишни талаб қилди. Бундай ҳолда, автоматлаштириш ва компьютерлаштиришга алоҳида эътибор бериш талаб этилди. Ушбу кашфиётлар ишлаб чиқариш жараёнига глобал ўзгаришларни олиб келди, натижада, компьютерлаштирилган ҳисоблаш ва бошқариш тизимлари орқали ишнинг аниқлиги ва тезлигини оширди.

Адабиётларда 3 та саноат инқилоби ҳақида кўплаб асарлар ёритилган. Аммо, бугунги кунга келиб тўртинчи инқилоб ҳақида кўп илмий ишлар ва тадқиқотлар ҳам учрапти. Демак, тўртинчи саноат инқилоби бошқаларидан нимаси билан фарқли. Нима учун уни 4 инқилоб деб аташ мумкин.

Агар сўнгги учта саноат инқилобига кенг ва эркин назар ташласангиз, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни кузатасиз. Масалан, биринчи ва учинчи саноат инқилобининг тезлиги аввалги инновацион кашфиётлар билан боғлиқ эди. Биринчидан, бу буғдвигателининг ихтироси, кейин эса компьютер ҳақида эди. Иккинчи инқилоб кучли алоқаларнинг пайдо бўлишига, мавжуд технологияларнинг умумий синергиясини кучайтиришга қаратилган эди. Шундай қилиб, тўртинчи саноат инқилоби компьютерлаштиришнинг мантиқий давоми, яъни автоматик ва машина жараёнларини оптималлаштириш деган фикр туғилади.

Рақамли бошқарув тизимлари тахминан 30-40 йил олдин ихтиро қилинган. Улар бир неча минг датчикни улашни тасаввур қилишди, шунинг учун бу “Индустрия 4.0” га биринчи қадам эди. Кейинчалик 2000-йилларнинг бошларида сифатли ва очиқ кодли дастурий таъминотни ишлаб чиқиш билан боғлиқ ўзгариш юз берди. Амалий дастурлар тўпламининг яратилиши инсониятга бошқарув тизимларида датчиклардан йиғилган маълумотлардан янада самарали фойдаланишни бошлашга имкон берди. Бу саноат сектори учун яна бир муҳим фойда тўлкини яратди.

Замонавий ижтимоий, иқтисодий ва ишлаб чиқариш инқилоблари аста-секин узоқ вақт давомида юз беради. Шу сабабли, кўплаб олимлар ушбу эволюцияни чақиришни афзал кўришади, бу бутун ишлаб чиқариш секторига ишлаб чиқариш поғоналарининг тарқалиши учун узоқ вақтни назарда тутаяди. Аммо, у ёки бу тарзда, трендга айланадиган ва охир-оқибат асосий оқимга айланадиган қандайдир туб ўзгариш мавжуд. Шундай қилиб, биз механизациялаш ва оммавий ишлаб чиқаришга, сўнгга компьютерлар ва автоматлаштиришга ўтдик. Шунчаки энди ҳамма нарса бирзумда содир бўлмайди ва барча кашфиётлар ва янгиликлар ўртасидаги боғлиқликни сезиш учун вақт керак.

Демак, Индустрия 4.0 нинг иқтисодиётга таъсири қандай, у иқтисодиёт учун салбий оқибатлар олиб келмайдими?

Индустрия 4.0 шундан далолат берадики, постиндустриал хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланиши саноат секторининг қисқаришига олиб келмайди. Ахборот ва компьютер технологияларини ишлаб чиқариш циклига ва кундалик ҳаётимизга жорий этиш компаниялар ва истеъмолчилар ўртасидаги муносабатларни қайта кўриб чиқишга, шунингдек, меҳнат унумдорлигини оширишга ва ижтимоий ҳаётни модернизация қилишга олиб келди.

Бунинг фонида жаҳон иқтисодиёти тобора кучайиб бормоқда, гарчи у баъзи ўзгаришларга дуч келмоқда. Айтганча, Жаҳон банки Индустрия 4.0 нинг жаҳон иқтисодиётига қўшган ҳиссасини 30 триллион долларга баҳоламақда.

Технологияларнинг бирлашиши туфайли барча иқтисодий жараёнларни рақамлаштириш амалга оширилмоқда: Интернет ва сунъий интеллект барча саноат ва операцияларга кириб боради. Эндиликда иқтисодий фаолият электрон шаклдаги катта ҳажмдаги маълумотларга ва ахборотни компьютер таҳлилига йўналтирилди. Ҳатто кўплаб иқтисодий қарорларни ҳисоблаш тезроқ ва осонлашмоқда. Хитой, Германия, Туркия, Америка Қўшма Штатлари ва бошқа кўплаб мамлакатлар иқтисодиёти

hozirgi paitda yangi biznes va ishlab chikarish standartlarini ishlab chikishni uz ichiga oladi.

Natiжада миллий иқтисодиётнинг энергия самарадорлиги ва рақобатбардошлигининг ўсиши, шунингдек, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви ўз ресурсларини оқилона бошқаришни ва ишлаб чиқаришни автоматлаштиришга сармоя киритишни яхши биладиган мамлакатлар биринчи ўринга чиқиб, бюджетларини яхшилаш учун кўпроқ имкониятларга эга бўладилар. Ривожланаётган ва ривожланмаган мамлакатларда кенг имкониятлар мавжуд бўлиб, улар турли соҳалар раҳбарлари учун технология туфайли қисқа вақт ичида муваффақиятга эришишлари мумкин, шу билан бирга ўзларининг давлат мустақиллигини сақлаб қоладилар.

Индустрия 4.0 ёки тўртинчи саноат инқилоби - бу шунчаки арзонлаштирилган нархларда юқори сифатли товарларни ишлаб чиқариш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш. Гарчи электроника ва ахборот технологияларининг ривожланиши 70-йилларнинг бошидан бошлаб ишлаб чиқариш жараёнларини автоматлаштиришга олиб келган бўлса-да, фақат рақамли технологияларнинг сўнгги ютуқлари бузилиш кўламини кенгайтормокда. Ҳозирги вақтда компаниялар харажатларни тежаш, самарадорликни ошириш, юқори рентабеллик, оммавий хусусийлаштириш ва энг муҳими, янги даромадлар ва бизнес моделлари бўйича катта фойда кўрмоқдалар.

Германия, Франция, Америка Қўшма Штатлари, Япония ва Хитой каби глобал ишлаб чиқариш гигантлари ишлаб чиқаришни саноат тармоқлари бўйича рақамлаштиришга қаратилган стратегик ташаббуслар орқали ҳукуматни қўллаб-қувватлашга ваъа беришди. Ҳозирги вақтда Индустрия 4.0 ва ақлли фабрикада кўплаб технологиялар мавжуд бўлса-да, ушбу ҳисобот учун биз бешта асосий технологияларга эътибор қаратдик: қўшимча ишлаб чиқариш, сунъий интеллект (АИ), робототехника, нарсалар интернет (ИIoT), ва кенгайтирилган ва виртуал ҳақиқат (AR / VR).

Турли соҳалар бўйича ишлаб чиқаришни рақамлаштириш, аллақачон мавжуд бўлганлардан ташқари, хизматга асосланган даромад моделларининг пайдо бўлишига олиб келди